

4. NEVÝHODY ZAVEDENÍ ADVOKÁTSKÝCH SPORŮ

Každý institut, a to ať již dlouhou praxí prověřený nebo nově zavedený, se musí vyrovnat s konstruktivní kritikou. Nikoli proto, že by bylo zapotřebí vždy hledat chyby v legislativě, ale zejména proto, že právní praxe často přináší možnosti a postupy, jak některé instituty zneužít, obejít či jinak napadnout. Proto je důležité umět již při zavádění každého nového institutu vymezit jeho úskalí a snažit se eliminovat negativní dopady jeho zavedení. Kromě toho je nutné připomenout i skutečnost, že právní věda je založena na teoretickém diskurzu, který jí posouvá dopředu a bez nějž by se právní věda, jako jedna z předních společenskovědních disciplín, nemohla přizpůsobovat modernosti dnešní doby.

Historicky se vždy řešila otázka, zda má právní věda určitou specifickou metodu, neboť má specifický předmět. Právní věda nevyužívá explicitně jednu danou metodu, avšak diskurzivní metoda je těžištěm metodologického přístupu, kdy poznatky získané poznáním a teoretickým zdůvodněním v rámci fundamentálních oborů práva mají významné postavení. Nově zavedený institut tedy musí obstát v oblasti právní praxe, ale i v odborné diskuzi, přičemž je důležité, aby vždy byla zachována právní autonomie. K tomu je pak zapotřebí specifikovat pozitivní i negativní stránky nového institutu. Vztah společnosti a práva má pro právo zásadní význam. Tento vztah se odvíjí od hodnocení práva lidmi, a to jak v průběhu jeho vývoje, tak při jeho aplikaci. Proto je na úvod této kapitoly vhodné dodat, že pokud je právní úprava natolik komplikovaná, že zákonodárce již a priori počítá s tím, že se v ní nemůže laik zorientovat a je nutné, aby byl zastoupen advokátem, tj. osobou znalou této hmotné a procesní úpravy, jedná se spíše o vadu samotné právní vědy, kterou není možné hojit pouze zavedením advokátských sporů.

4.1 Narušení principu kontradiktornosti

Zásada kontradiktornosti patří k základním zásadám, na nichž je české civilní procesní právo vystavěno. Tato zásada „*umožňuje, aby při zjišťování skutkového stavu byla subjektivní odchylka na straně žalobce korigována opačnou odchylkou na straně žalovaného a naopak*“¹³², tj. všechno, co se v rámci civilního soudního řízení odehrává, musí být podrobeno debatě účastníků.

¹³² STAVINHOVÁ, Jaruška. Zásada kontradiktornosti. In: HENDRYCH, Dušan a kol. Právnícký slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

V této souvislosti se nabízí i otázka, do jaké míry může advokát nahradit procesní stranu v řízení a jak povinné zastoupení naruší povinnost stran spolupracovat se soudem. Dnes je častým úkazem, že účastník, který je ve sporu zastoupen advokátem, se v řízení vyjadřuje sám velmi sporadicky, neúčastní se soudních jednání a v podstatě celý postup v řízení ponechává na svém zástupci. Zákonodárce by proto měl stanovit donucovací prostředky, které účastníka řízení přimějí k potřebné spolupráci se soudem, a to bez ohledu na povinné zastoupení advokátem. Za tímto účelem je stále zachována povinnost dostavit se k účastnickému výslechu, který nemůže být nahrazen vyjádřením advokáta.

Advokátské spory tedy nelze chápat jako změnu nastavení pravidel v rámci soudního řízení, neboť účastníci mají v řízení stále to nejdůležitější postavení. Nelze je tak vnímat jako omezení zásady kontradiktornosti, neboť toto pravidlo, podle něž každý účastník musí dostat příležitost vyjádřit se ke všemu, co se v řízení projednává, je nedotknutelné.¹³³

4.2 Problematika nákladů řízení

4.2.1 Náklady řízení *de lege lata* a *de lege ferenda*

Právo na přístup k soudu není právem absolutním, tzn. že může být limitováno. Tyto limity můžeme rozdělit na tzv. právní a faktické. K první skupině patří právě zavedení povinného zastoupení advokátem a k té druhé vedle překážek zdravotních či psychických právě i schopnost nést náklady řízení, tj. finanční prostředky žalobce.¹³⁴ Podle současné právní úpravy platí to, že i když je nárok strany oprávněný, resp. jedná se o osobu, která sice zahájení řízení nezavinila, ale je nucena domáhat se u soudu ochrany svých ohrožených či porušených práv, je po dobu trvání soudního řízení povinna sama nést náklady řízení. I když tato strana může vynaložené náklady na řízení – podle jeho výsledku – následně (ve výši stanovené právními předpisy) získat zpět od protistrany, nezabývá ji to povinností platit sama tyto výdaje při zahájení řízení (soudní poplatek) a případně v jeho průběhu (např. náklady důkazů). Sporné řízení je totiž ovládáno tzv. zásadou úspěchu ve věci, která je vyjádřena v § 142 o. s. ř., resp. § 142a o. s. ř., z nichž vyplývá, že právo na náhradu nákladů řízení je přiznáno tomu účastníkovi, který měl ve věci plný úspěch, a účastníkovi, jenž ve věci neuspěl, se ukládá povinnost tyto náklady uhradit. Úspěch ve věci se posuzuje podle toho, v jakém rozsahu soud v meritorním rozhodnutí vyhověl žalobnímu petitu. U žalovaného se úspěch posuzuje podle toho, v jakém rozsahu byla vůči němu

¹³³ WINTEROVÁ, Alena. Malá úvaha nad civilním procesem. In: O nové pojetí civilního procesu: soubor statí. Acta Universitatis Carolinae Iuridica. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2004, č. 4, s. 15-25. ISBN 80-246-1206-2. ISSN 0323-0619. str. 22

¹³⁴ HURDÍK, Jan., *Náklady občanského soudního řízení a rovný přístup účastníků ke spravedlnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-087-6. str. 28

žaloba zamítnuta. Pokud je úspěch a neúspěch na obou stranách přibližně stejný, může soud ve výroku o nákladech řízení rozhodnout tak, že žádný z účastníků řízení nemá nárok na náhradu a s odkazem na § 142 odst. 2 o. s. ř. v odůvodnění rozhodnutí uvede, že v daném případě se soudu jeví neúčelné přiznávat oběma stranám náhradu nákladů řízení. Pokud jsou obě strany částečně úspěšné a částečně neúspěšné, ale jejich poměry nejsou rovnoměrné, tak soud náhradu nákladů v daném poměru rozdělí. Zásada úspěchu se neuplatní v případě, že řízení skončí smírem.¹³⁵ Vedle toho existují i výdaje, které nejsou nahraditelné, a to např. ztráta na výdělku účastníka v době konání soudních jednání nebo čas strávený na poradách s advokátem. Tyto náklady jsou faktorem, které musí účastník zohlednit při rozhodnutí, zda vůbec zahájit soudní řízení, či nikoli. Často se osoby práva neznalé, pro jejichž ochranu zejména je zavedeno povinné právní zastoupení advokátem, snaží redukovat tyto náklady právě o odměnu advokáta, a proto vystupují v soudním řízení bez právního zastoupení.

Nová úprava vymezuje náklady stran v podstatě shodně jako úprava stará. Explicitně jsou pak zahrnuty do nákladů řízení i tzv. předprocesní náklady, aby nemusely být vymáhány zvláště žalobou. K takovým nákladům řadíme např. předžalobní výzvu, náklady na zajištění důkazů, vyčíslení nároků advokátem atd. V praxi pak bude na soudech, které z předžalobních nákladů do nákladů řízení započtou. Nově se však v souvislosti se zavedením povinného zastoupení advokátem stanou náklady v podobě odměny advokáta obligatorní součástí nákladů řízení. Úprava už neřeší, zda se povinné zastoupení advokátem vztahuje i na předžalobní úkony, jako je např. předžalobní výzva. Pokud by totiž povinné zastoupení advokátem bylo rozšířeno i na ně, mohlo by to reálně vést k tomu, že k vyřešení sporu dojde už předžalobní výzvou, ať už plněním protistrany, či dohodou stran. Není také jasné, kdo ponese náklady za předžalobní úkony v případě, že osoba, kterou vyzýváme, svoje povinnosti na základě výzvy splní.

„Náklady řízení, jestliže vznikly v řízení nebo před ním jeho přípravou, jsou zejména náklady na zastoupení advokátem, soudní poplatky a jiné hotové výdaje strany a jejího zástupce, není-li jím advokát, dále výdělek strany a jejího zákonného zástupce ušlý účastí na soudním roku, náklady na dokazování a na tlumočení. Složení nákladů na zastoupení advokátem a jejich paušální výši pro jeden stupeň řízení stanoví zvláštní právní předpis. Ten stanoví též paušální výši hotových výdajů strany nebo jejího zástupce, který není advokátem, pro případ, že nedoloží jejich výši.“¹³⁶

Zákonodárci jsou si vědomi toho, že pro účastníky řízení mohou být náklady vyložené na právní služby advokáta odrazující, a proto se snaží nalézt co nejschůdnější nastavení systému, které by ale nesnižovalo jeho efektivnost. Za tímto účelem

¹³⁵ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-298-1. str. 40.

¹³⁶ DOBROVOLNÁ, Eva a kol. Věcný záměr civilního řádu soudního. [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR, © 2017, str. 189 [cit. 2022-02-08] Dostupné z: https://crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf

se má právní úprava navrátit k systému, kdy je odměna za zastoupení advokátem upravena v paušální formě pro jednu každou instanci řízení. Úprava zmocnění by opět měla být v podzákoně formě, jako je tomu doposud. Přejít od odměňování za jednotlivé úkony právní služby na odměňování formou paušálního tarifu by měl zabránit tomu, aby si advokáti nárokovali odměnu za neúčelné úkony a uměle se tak pokoušeli navyšovat náklady soudního řízení.

Díky paušálnímu tarifu budou mít účastníci také možnost předem jednodušeji odhadnout rozsah nákladů daného řízení. Ve finále dojde i k usnadnění činnosti soudů s výpočtem náhrady nákladů řízení. Zákodárce si je rovněž vědom, že takové nastavení již v minulosti existovalo, a to v podobě vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 484/2002 Sb., kterou se stanovovala paušální sazba výše odměny za zastupování účastníků advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení a kterou se měnila vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů. Tu však Ústavní soud ČR nálezem ze dne 17. 4. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 25/12, zrušil, neboť: *dospěl k závěru, že „napadená vyhláška je nejen v rozporu s § 142 odst. 1 o. s. ř., který stanoví jako kritérium přiznání náhrady nákladů řízení účelnost vynaložení těchto nákladů, ale též s článkem 4 odst. 1 Listiny, který stanoví, že povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod“*.¹³⁷ Bude proto nutné, aby se zákonodárce při nastavování této staronové podzákoně úpravy uvedeným nedostatkům vyhnul.

Pokud bude nová paušální vyhláška správně nastavena, může být výše nákladů řízení v mnoha případech i nižší. Uvedeme-li příklad podle současné právní úpravy, tak ve standardním řízení, kde dojde k 10 úkonům právní služby ve sporu, u něhož je tarifní hodnota 50 000 Kč, bude náhrada nákladů řízení v celkové částce 41 140 Kč. Je proto důležité, aby byl paušální tarif správně nastaven tak, aby advokáty motivoval pracovat efektivně a řízení pravomocně skončit co nejdříve. Dá se ale předpokládat, že pro účastníky řízení by zavedení paušálního tarifu v průměru znamenalo snížení nákladů řízení.

Věcný záměr c. ř. s. představuje i možnost soudu vyhradit samostatným usnesením rozhodnutí o náhradě nákladů řízení s tím, že v rozhodnutí o věci samé soud rozhodne jen o základu náhrady a vysloví, že výše nákladů řízení bude vyčíslena až v písemném vyhotovení rozhodnutí. Proti takovému usnesení by neměl být přípustný rekurs. Toto pravidlo má urychlit práci soudu při rozhodování o věci samé, kdy se soud nemusí zdržovat výpočtem nákladů. Soud může také vydat usnesení o výhradě a rozhodnout o náhradě nákladů řízení až pro dobu po pravomocném skončení řízení. Je-li dána výhrada, brání to soudu vyšší instance rozhodnout o nákladech řízení a musí o nich rozhodnout soud první instance. To vede k tomu, že není nadbytečně rozhodováno o nákladech řízení pro případ, že by došlo ke zrušení rozhodnutí soudem vyšší instance.

¹³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 4. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 25/12.

Pomocť s náklady účastníkovi, proti kterému žaloba směřuje a který je povinen nést náklady, jeť mu v probíhajícím řízení vznikly, může institut tzv. jistoty.

„Je-li tu vážná obava, že by žalobce v případě svého neúspěchu nenahradil žalovanému náklady řízení, může soud žalobci na návrh žalovaného uložit, aby za náhradu nákladů složil přiměřenou jistotu.

Návrh může žalovaný podat nejpozději při prvním úkonu, který mu v řízení přísluší. Nesložil-li žalobce stanovenou jistotu, soud žalobu odmítne.“¹³⁸

„Jistota za (pro) náklady sporu“ je upravena především v § 11 zákona o mezinárodním právu soukromém. Jak ukazuje švýcarská úprava (čl. 99 odst. 1 švýcarského ZPO), její role však může být obecnější a věcný záměr toho využívá (důvodem pro složení jistoty může být např. dluh žalobce na náhradě nákladů jiného řízení). Stanoví se zatím jen základní pravidla, inspirovaná kromě čl. 99 odst. 1 švýcarského ZPO úpravou § 57 an. CRŠ. V paragrafovém znění je lze rozvinout, a to zejména příkladným stanovením skutkových podstat Časové omezení pro návrh žalovaného je stanoveno v zájmu procesní ekonomie. Nebylo by žádoucí, aby se žalovaný dožadoval jistoty až později v průběhu řízení a řízení se pak mohlo stát zbytečným.“¹³⁹ Ani věcný záměr c. ř. s. nevysvětluje, proč se institut jistoty pro základy sporu vztahuje pouze na žalovanou stranu a proč možnost podat návrh na uložení povinnosti složit jistotu pro náklady vzniklé v průběhu řízení nepřiznává i žalobci.

Prozatím neupravenou oblastí je otázka zastoupení státu, a to zda se na stát, resp. jeho příslušné organizační složky vztahuje taktéž povinné zastoupení advokátem, nebo zda je považován za osobu s právním vzděláním. Dle aktuální úpravy se státu náhrada zastoupení nepřiznává (pouze paušální náhrada ve výši 100 Kč nebo 300 Kč za úkon dle vyhlášky č. 254/2015 Sb. o stanovení výše paušální náhrady pro účely rozhodování o náhradě nákladů řízení v případech podle § 151 odst. 3 občanského soudního řádu a podle § 89a exekučního řádu).¹⁴⁰ Bude-li se povinné právní zastoupení advokátem vztahovat i na stát, bude muset stát platit náklady na advokátní odměnu. Buď ji uhradí z veřejných prostředků, nebo bude nově státu přiznávána náhrada nákladů řízení.

¹³⁸ DOBROVOLNÁ, Eva a kol. Věcný záměr civilního řádu soudního. [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR, © 2017, str. 209 [cit. 2022-02-08] Dostupné z: https://crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf

¹³⁹ Tamtéž, str. 211.

¹⁴⁰ To platí v případě, že je příslušná organizační složka státu vybavena např. vlastním právním oddělením, příp. se nechá dle uzavřené dohody zastupovat Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových. Je-li věc složitá a/nebo nemůže-li Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových příslušnou organizační složku ze zákonem stanovených důvodů zastupovat, může se příslušná organizační složka státu nechat zastoupit advokátem a je jí přiznaná náhrada nákladů jako každému jinému účastníkovi.

4.2.2 Dopad zavedení advokátských sporů na náklady řízení

Problematika nákladů řízení obecně a zvláště náhrady nákladů je trvale aktuální oblastí civilního procesu, která má bezprostřední vliv na efektivitu soudní ochrany práv. I když cílem civilního procesu není náhrada nákladů sama o sobě, neboť tím je poskytování ochrany porušeným nebo ohroženým subjektivním soukromým právům, mohlo by se zdát, že se jedná o problematiku v tomto kontextu méně významnou. V praxi se však v jedná o oblast, která je pro mnohé potenciální litiganty stěžejní.¹⁴¹ Otázka nákladů řízení se totiž výrazně dotýká zájmů a poměrů procesních stran.¹⁴² Ačkoli to nemusí být na první pohled patrné, tak i tento institut spadá do oblasti spravedlivého procesu. Jedná se o oblast, která je důležitým bodem i pro stát, protože právě jeho úkolem je zajistit přiměřený přístup k soudu a nastavit jej tak, aby zároveň nedocházelo ke zbytečnému zatěžování soudu podáváním bezdůvodných (spíše až šikanózních či laicky řečeno kverulantských) žalob. S tím souvisí zejména sankční funkce nákladů řízení, nastavení náhrady nákladů řízení tak musí být takové, aby vyvažovalo oba tyto zájmy.¹⁴³

Mnohdy dochází k tomu, že osoby, jenž se chtějí domáhat svých oprávněných nároků a ohrožených práv, stojí před otázkou, zda mají dostatečné finanční prostředky na to, aby tyto své nároky u soudu vymáhaly či chránily. Výše nákladů řízení nemusí být základním faktorem jen pro rozhodnutí, zda podat návrh na zahájení řízení, ale může také ovlivnit následný procesní postup.¹⁴⁴

Přestože v některých případech budou de lege ferenda náklady pro jednotlivé účastníky vyšší než dnes (zejména v těch případech, kdy budou zastoupeni účastníci, kteří dnes právní pomoc nevyhledávají), na závěr této podkapitoly si lze položit otázku, zda je nutné chápat zvýšení nákladů řízení pouze negativně. Pokud povinné zastoupení advokátem povede k efektivnějšímu řízení a odbřemenění soudů, lze chápat i zvýšené náklady na řízení jako záruku profesionálně a efektivně vedeného procesu. Je rovněž možné, že individuální zvýšení nákladů pro jednu skupinu účastníků bude ve svém důsledku vynahrazeno rychlejším a efektivnějším řízením, kdy celkové náklady jednoho řízení budou nižší, než je tomu de lege lata. Odpadne totiž opakované poučování účastníků, sníží se počet písemností doručovaných poštovní přepravou a při řádné a profesionální přípravě podání soudu prostřednictvím

¹⁴¹ LAVICKÝ, Petr. Účelnost nákladů spojených se zastupováním advokátem. Právní fórum. Praha: ASPI, a. s., 2012, roč. 9, č. 5, s. 191–198. ISSN 1214-7966., s. 191 a násl.

¹⁴² ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-714-6. s. 251.

¹⁴³ HODGES, Christopher J. S.; VOGENAUER, Stefan; TULIBACKA, Magdalena. The costs and funding of civil litigation: a comparative perspective. Oxford: Hart publishing, 2010, str. 4, 5.

¹⁴⁴ REIMANN, Mathias. Cost and Fee Allocation in Civil procedure: A Synthesis. In: REIMANN, Mathias (ed.). Cost and fee allocation in civil procedure: a comparative study. Dordrecht: Springer, 2012, str. 4.

advokátů bude možné větší množství sporů rozhodnout při jediném jednání, případně zjevně neúspěšná řízení nebudou ani zahajována. Rychlost řízení, tedy i právo na rozhodnutí v rozumném čase, je rovněž nutno považovat za jeden z atributů spravedlivého procesu.

Zde je nutno poznamenat, že zákonodárce uvažuje o zakotvení advokátských sporů, aniž by v této věci odkazoval na nějakou konkrétní statistiku počtu (či nárůstu počtu) účastníků sporného řízení využívajících právní zastoupení.¹⁴⁵

4.3 Zavedení další procesní povinnosti

Zavedení advokátských sporů bude v rozporu s liberalistickým proudem práva, jehož představitelé by namítli, že strany jsou nuceny přistoupit k udělení plné moci advokátům, přestože bez tlaku zákona by k takovému jednání samy nepřistoupily a právní pomoc by nevyhledaly, a to ať už z důvodů finančních, či z jiného důvodu. V tomto případě je ale nutné zmínit, že liberalistický protiargument nemá při úvaze o zavedení tohoto institutu velkou šanci, neboť by jej bylo možné uplatnit vůči kterékoli procesní povinnosti. Nutné je spíše v této souvislosti zkoumat otázku, zda k omezení svobodné vůle a stanovení nové procesní povinnosti je dostatečný důvod.¹⁴⁶

Nejen v teorii, ale i v judikatuře, převládá názor, že zásada řádného vedení procesu se vztahuje i na strany řízení. Proto pokud účastník nesplní „procesní zátěž“, která mu byla uložena, nebo podniká kroky, jež jsou předepsány zákonem a formálně přípustné, ale porušují práva druhé strany za účelem získání účinné právní ochrany, musí čelit negativním procesním důsledkům.

¹⁴⁵ Za účelem zjištění, zda existují statistiky počtu právně zastoupených účastníků v civilních (sporných) řízeních, autoři požádali o informace na základě zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, Ministerstvo spravedlnosti, Krajský soud v Plzni, Krajský soud v Brně a Obvodní soud pro Prahu 1, přičemž zmíněné instituce se vyjádřily, že takovýmito statistikami nedisponují, neboť interní informační systémy soudů nejsou vybaveny technickými nástroji, kterými by tato data byla zjistitelná.

¹⁴⁶ ZOUFALÍK, František. Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. *Bulletin advokacie*. 1999 (č. 9), str. 14.